

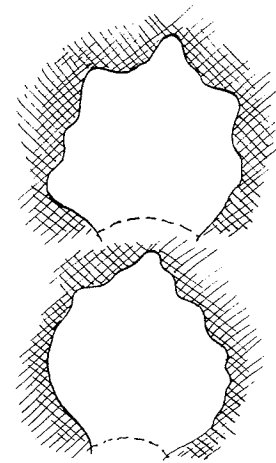
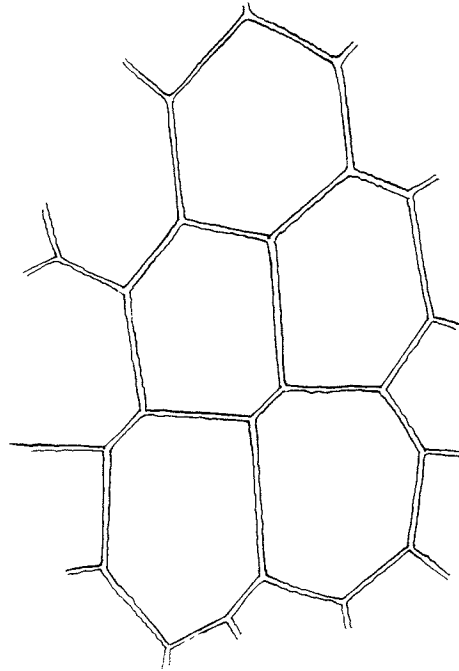
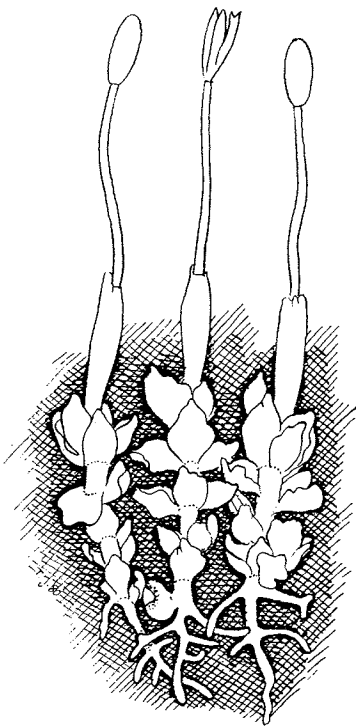
Mossornas Vänner på Svenska västkusten

1980

8

FEBR.

Information till medlemmar och intresserade

Haplomitrium hookeri (Smith) Nees

Tomas Hallingbäck	<i>Haplomitrium hookeri</i> i Dalsland	2 - 3
Harry Andersson	annulus eller anulus ?	4 - 5
Torbjörn Johansson	<i>Fissidens exilis</i>	6
Sven Fransén	MV:s höstexkursioner 1 - 3	7 - 8
Gerhard Kristensson	MV:s 4 höstexkursion	9 - 10
Tomas H./Harry A.	<i>Brachythecium</i> , bladformer o biotoper	11

Medlemsavgifter sändes till Mossornas Vänner c/o Harry Andersson
postgiro 41 43 50 - 9 , Ekvägen 2, 442 00 KUNGÄLV. Avgift = 15:00 kr.

Mitt möte med Haplomitrium hookeri, det första och hittills enda.

Haplomitrium, en av våra mest primitiva levermossor förväxlas i fält märkligt nog lättast med en bladmossa (d v s en Bryum).

Levermossan är tyvärr till storleken mycket oansenlig, i regel en halv till en cm hög. Många är det som letat efter Haplomitrium, men få som funnit den. Mossan gör sig inte alls i herbarium, till skillnad från andra mossor dör den vid redan kortvarig torka och skrumpnar ihop till oigenkänlighet.

Haplomitrium Hookeri.

De två sista åren (1978-1979) har jag då och då besökt en liten ravin i mellersta Dalsland, Norra Båsansen (en för bryologer klassisk mosslokal). Syftet har varit att dokumentera områdets nuvarande mossflora. Redan på 1920 ó -30-talet gjorde bröderna Bergström en detaljerad beskrivning över Norra Båsansens mossor.

Det var därför med stor spänning som jag nu drygt 50 år senare försökte återfinna alla de 300 mossarter som Bergströmmarna noterat. En av de 300 var Haplomitrium. I deras artlista står :

" På skogsstig invid bäcken, sparsamt, 22 juni 1930 , non-ex."

Under de gångna 50 åren har mycket hänt i området: kvarnen är nedlagd, vägar och stig har ändrat utseende, viss igenväxning har skett, skogen har bytt skepnad och slutligen har en försurad nederbörd inneburit en förmodligen drastisk förändring för somliga växter.

Trots detta så har de flesta arterna återfunnits. (Men mer om detta i en kommande artikel).

Vad beträffar Haplomitrium, så borde en tänkbar växtplats för arten vara där den norra stigen korsar bäcken. Denna plats hyser flera av de enligt litteraturen vanliga följearterna till denna mossa. Ex. på sådana är Pellia neesiana, Riccardia incurvata, R. multifida, och Fossombronia incurva." (Den sistnämnda inte i Norra Båsansen).

Av den anledningen ägnade jag många timmar på knä just på denna plätt,

kors och tvärs sökande efter Haplomitrium redan sommaren 1977, därefter sommaren 1978 och slutligen sommaren 1979.

I augusti 1979 gjorde jag framsteg, i själva ravinen gjorde jag framgångsrika återfynd och sökte mig mot slutet av dagen något norrut till norra stigen. Härvid gjorde jag en av mina många, hittills fåfänga, knäböjningar, och lovade mig själv att detta var det sista försöket att leta efter Haplomitrium. Och se: Omedelbart så stack en misstänkt 5 mm hög ljusgrön mossa upp. Exakt på den yta som jag många gånger tidigare trampat och noggrant synat. Den dagens letande efter mossor fick en ovanligt glädjande epilög.

Mitt första intryck var mossans likhet med en Fossombronia, båda är ljusgröna och knubbiga i formen. Mossan är ytterligt lätt att förbi-se och det skulle inte förvåna mig om den finns lite här och var i hela Sverige på lämpliga lokaler (bäckstränder, sjöstränder o likn.).

Växtplatsen, Norra Båsans, finns i en bäckdal, kantad av hyggen på båda sidor (det ena hormoslyrbesprutat 1979). Mossan noterades på en flat strand av bäcken, 6 exemplar varav några fertila hon-ex,. Den flata stranden översvämmas och blir våt med jämna mellanrum. Marken består av sand, fläckvis mer av lera. Inom en meters radie från Haplomitrium noterades följande mossor :

Dicranella squarrosa	Fossombronia sp
Bryum klingraeffii	Pellia neesiana
Philonotis arnellii	Riccardia incurvata
Bryum creberrimum(=affine)	Riccardia multifida

Mossans utseende är något speciellt. Förutom att bladen sitter fästade som på ex en Bryum, dvs runt om på stammen, finns speciella kännetecken som att rhizoider saknas. I stället finns en underjordisk korallik rotstock (rhizom). Denna förmodas kunna överleva torka och kyla bättre än de överjordiska delarna som är extremt känsliga även för kortvarig torka. Vidare sitter inte arkegonen (honblomman) inuti i toppen av skottet, som hos de flesta levermossor, utan i bladvecken precis som antheridierna (han dito), fast aldrig båda samtidigt på samma skott, eftersom den är dioik(skild-könad).

Mossan är i Sverige funnen på enstaka platser från Skåne till Jämtland i norr, enligt Arnell (1956) vanligtvis på sandiga sjöstränder.

T. Hallingbäck

ett exempel.

(Harry Andersson)

En mosskapsel kan vara försedd med en ring av celler, som utgör en övergångszon mellan kapsel och lock. Vid kapselmognaden brister förbindelsen och locket faller av. Denna cellring betecknas annulus i många floror. Om man stavar denna term med två n, har ordet den latinska betydelsen "det lilla året". Diminutivformen av annus (=året) stavas således annulus. Om man däremot stavar denna term med ett n (anulus), får man den avsedda betydelsen "liten ring". Det är då diminutivform av anus=ring.

Annulus, i, m.: Ring: 1. i allm.: catenae; velaris (gardring), Pn.; anus b. Cuta; a. comarum, Mt. - 2. finger-ring (sigillring): tabulae a-o signare, Pt.; in cera sigilla a-o imprimere; pala a-l, C.; a. aureus riddare-ståndets utmärkelse-teden, C., Pn. a-o aureo donare = equitem facere, C.; - gemmatus, L.; a. signatorius, Val.

Anus, i, m.: Ring: a. Fotblad: Pt. - b. Hudarna: C.

Anus, us, f.: Gumma, väring: prudens, Hor.; comis, Ov.; delira, C. - ff. apposition = gammal: cervae, Ov.; charta, avia, Ct.

Annus, i, m. (enf. Varr. samma ord, fom anus ring.): År: I i vanlig men.: I. i allm.

Än|j|är|us a. s sigillring. Subst. m. ringtillverkare, -amed. -us -i m. (d t m. t. 2 anus) [finger]ring (-um induere o. aloi de digito detrakere); spec. sigillring (in cera sigilla imprimere -o). Rätt att bära guldring (us oculi aurei) hade i Rom end. ämbetsmän, senatorer o. riddare (-us equestris gyllene riddarring; -um invenire uppnå riddarvärdighet; -o donare alqm)
1 Änjus -us 2 gammal kvinna, gumma, än med aktning gammal dam, än ringaktande käring; Äv. a d j. gammal, älderstigen (sacerdos; cervae; charta). Spec. spå-gumma (Sabella)
2 Änjus -i m. cirkel, ring; spec. ändtarmens mynning

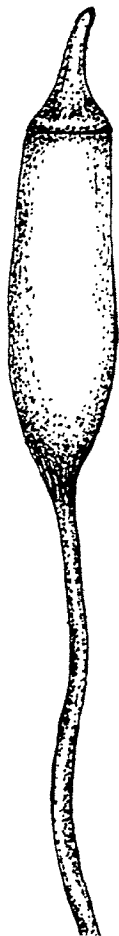
(Särtryck ur två latinska lexikon)

Om problemet hade varit så enkelt som ovan beskrivs, kunde denna artikel slutat med konstaterandet av en felstavning. Det hela kompliceras emellertid av att en språkforskare hävdar, att anus och annus i arkaiskt latin hade samma betydelse. Annus (året) var ett skeende, som slutligen kom tillbaka till ett utgångsstadium - 'årsringen' var slutet. I klassiskt latin hade emellertid denna dubbelbetydelse gått förlorad. Det är förvisso ett stavfel i klassiskt latin, om man stavar anus i betydelsen ring med två n.

Är då frågan om stavningen av anulus därmed avgjord? I William T. Stearns bok "Botanical Latin" hävdas, att det botaniska latinet är ett särskilt uttrycksmedel, visserligen härlätt ur det moderniserade latinet, men med en fristående ställning (sid.6,10-11). Stearn går t.o.m. så långt, att han varnar botanister för att anlita latinprofessorer till hjälp vid utformningen av latinska 'diagnoser' (nybeskrivning av arter). Han säger vidare: "Botanical Latin is admittedly an artificial language" (Botaniskt latin är obestriddligen ett konstlat språk). Vidare: "There is no good reason to change under pretence of reform

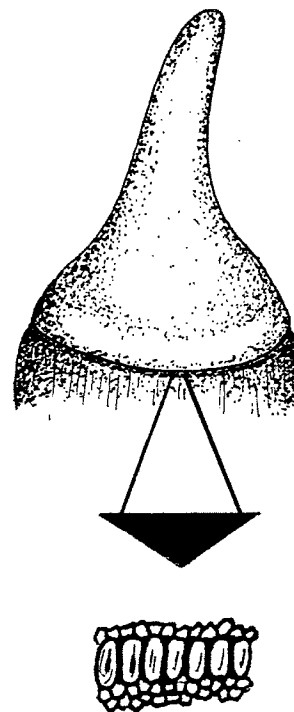
the standard spellings and procedures of Latin as used by botanists to make them conform to those of classical Latin. The latter are indeed to be rejected as archaic(!) and incorrect(!) in botanical Latin: Thus *acris*, annulus, *sylva* (m.fl.) are correct in botanical Latin - *acer*, anulus, *silva* preferable(!) in classical Latin". (S. hävdar således i det senare citatet, att det är korrekt att stava annulus i botaniskt latin, men att stavningen anulus är att föredraga (alternativet finns?) i klassiskt latin.)

Skall då Stearn få sista ordet i denna språkfråga? Det vore förvånande, om så många kontroversiella uttalanden icke skulle locka till genmäle. Vart riktar väl en biolog (bryolog) sina tankar, när han vill söka skapa en ny term - om inte till klassiskt latin? Det är det klassiska latinets formlära, dess rytmik och dess stamord mm. man måste utgå ifrån, om man inte vill hamna i en fullständig innovation i stil med "ombudsman" i det engelska språket. Man kan därför ifrågasätta, om botaniskt latin skall omforma klassiskt latin, så att missförstånd om betydelsen kan uppstå. -- Annulus (=det lilla året, även bot.fackterm(?)) eller anulus (liten ring) - det är frågan?

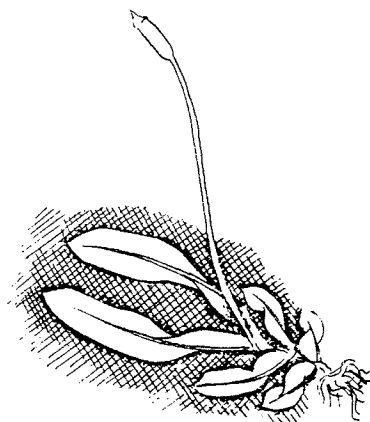
Kapsel
(*Ditrichum flexicaule*)

anulus
(annulus)

Fissidens exilis Hedw., en mycket liten art

Hade den varit steril hade jag aldrig funnit den. Det var de tunna c:a 2 mm långa setorna som avslöjade växtplatsen. Den hade slagit till i kanten av ett gammalt nedlagt lertag och när jag lyfte på nedhängande gräs fann jag små grottor och det var i dessa som setorna skimrade till. Jag kunde i fält(lupp) inte ens se att det var en Fissidens. Först hemma vid mikroskopet klarnade

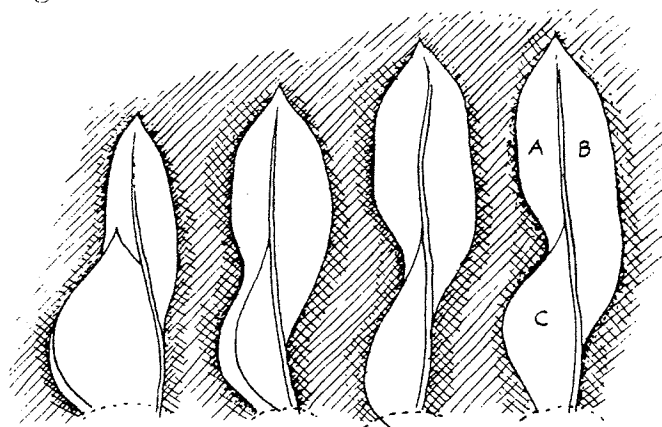
det hela. *F. exilis* är akrokarp men gamofyten är ändå ganska nedliggande. De två översta bladen är oftast större än de övriga och ger intryck av en liten klo ur vars bas setan svänger upp i en mjuk båge.

På ett annat ställe, vid samma lergrop, växer den på hård lerjord, helt exponerat, och det har hänt att jag sagt mej själv: "men här vet jag ju att den finns", utan att kunna se den. Jag har varit tvungen att skära loss ett jordstycke och vrida det framför mej för att kunna se sporofyterna.

Jag har endast noterat arten från denna enda lokal i södra Halland, men kan inte tänka att den är ovanlig i detta lerland.

J. H. Dickson skriver (1968) på tal om *Cryptothallus* i England:

"underrecorded rather than rare" vilket jag fritt skulle vilja översätta; "en art behöver ju inte vara sällsynt för att den är sällan sedd". Tror att det är på liknande sätt med *F. exilis*.

Bladet ger ett underligt skevt intryck beroende på att den dorsala bladskivan (B) inte går ända ned till bladbasen utan slutar ett stycke upp på nerven samt på grund av en kraftig insvängning vid den ventrala topplaminans (A) bas. De nedersta bladen är oftast betydligt mindre än toppbladen och kan ibland ha oproportionerligt stor "båt"-del (C). (bladet längst till vänster) Denna halvt stjälk-omfattande "båtformade" del av bladet anses vara det egentliga bladet.

Torbjörn Johansson

Mossornas Vänners 1:a höstexkursion 1979.09.08-09

Vi började hösten med en längre exkursion till Kinnekulle. Första stoppet gjorde vi vid Österplana kyrka. Kyrkogårdsmuren och omgivande buskmarker genomsöktes efter mossor. Vi fann bl.a. Tortella rigens på tunn kalkjord och Scorpidium turgescens i ett dike.

Sedan gick vi till kalkstensbrottet ca 500 m NO om kyrkan, där Pterygoneurum ovatum hentes opp. Nytt kryss även för Tomas.

Andra lokalen var kalkstenskleven vid Råbäcks Munkängar, där vi träffade på de båda Cirriphyllumarna crassinervium och tenuinerve. Pelle Nyman letade rätt på en massa Seligeria pusilla, och på samma ställe fanns också Fissidens viridulus.

Lördagen avslutades med ett besök i ett rikkärr vid Hjärmsäter. Sedan återvände några till Göteborg. Resten av oss åkte och tittade på Dryopteris robertiana och vidare till Moholm och Töreboda.

Dagen efter besökte vi Silverforsen vid Karlsfors (ca 1 mil NNO Skövde). Det är ett trappstegsformigt vattenfall med riklig kalkutfällning. Där fanns stora mattor av Cratoneuron commutatum samt Conocephalum conicum och Pellia endivifolia. Trevligaste fyndet här var Myurella julacea, en nordlig kalkart som är sällsynt i S. Sverige.

Därefter en drive-in-lokal för Falcaria vulgaris, fika i Eahagen och sedan hemåt, och vi åtskildes i tacksamhet över gott kamratskap. Deltagare: lördag: Tomas H., P-O. Nyman, Harry A., Gerhard K., Bo Kindbom. båda dagarna: Peter C. och S., Pär och Kurt-Anders Johansson, Sten E. och Sven F.

Sven Fransén

Mossornas Vänners 2:a höstexkursion 1979.09.23

Dagens ruta var +4a* i Hemsjö socken, strax S om Alingsås, vid Mjörns Ö-sida. Den visade sig vara mer svårtillgänglig än vi räknat med. Vårt första fynd var en vägbom som hindrade oss att komma dit vi hade tänkt. Rutan var fylld med sommarstugor och privatiserad natur.

Vi hittade i alla fall ett mossigt ställe på Stöttebergets Ö-sida. Där fann vi bl.a. Racomitrium aquaticum.

Ett litet lövskogsområde vid friluftsskolan i Västerbodarna fick bidra med några ängsserie-arter och några lönnar S om Västerbodarna bidrog med de vanligaste epifyterna.

Totalt såg vi 88 arter varav 67 bladmossor och 21 levermossor.

Deltagare: Pär J., Svante H., Peter C. och S., Sven F.

Sven Fransén

Mossornas Vänners 3:e höstexkursion

1979.10.07

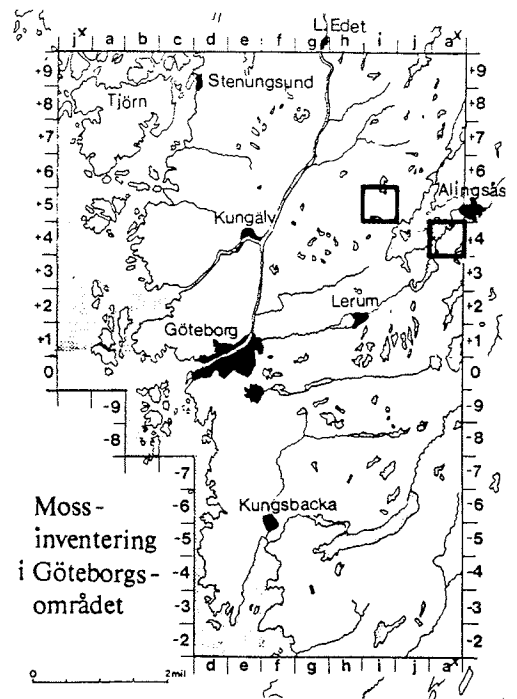
Den här exkursionen ägnade vi åt områdena V. om Mjöm. Det var ruta +5i som inventerades.

En Ö-vänd brant N och S om Gethult i Östad sn gav en hel del arter, bl.a. Racomitrium aquaticum, och som vanligt nosade Harry upp Schistostega pennata.

Ängsmossens NO-hörn tillhörde rutan, och gav oss tillfälle att undersöka högmossevegetation. En rad Sphagnum-arter, magellanicum, rubellum, fallax, papillosum, cuspidatum och tenellum noterades. Några gamla igenvuxna torvgravar innehöll en massa små kladdiga levermossor såsom Odontoschisma sphagni, O. denudatum, Cephalozia media, Riccardia latifrons, Microlepidozia setacea, Mylia anomala och Orthocaulis attenuatus.

Totalt hittade vi 87 arter varav 61 bladmossor och 26 levermossor.
Deltagare: Peter C. och S., Pär J., Harry A., Mats Lindqvist, P-O. Martinsson och Sven F.

Sven Fransén

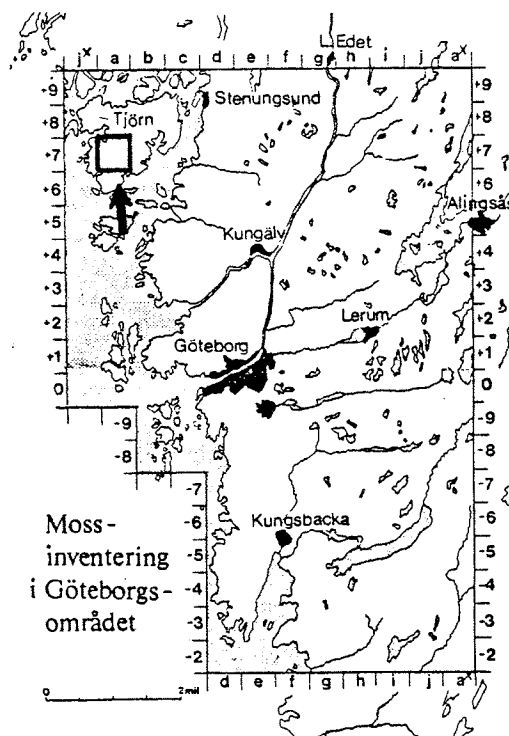

Mossornas Vänners fjärde höstexcursion 791021

Rätt många hade mött upp denna söndag, och de flesta var väl förväntansfulla på vad denna ruta (+7a) kunde innehålla. Speciellt roligt var att de långväga gästerna Kurt-Anders och Bo från MV:s Töreboda-fraktion hittat ner till västkusten.

Redan vid första stoppet, i området kring Stenkyrka k:a, fann vi en rad lite mer ovanliga arter. Ett mindre ruderat område nedanför k:an med ler- och sandjord studerades flitigt, och här fann vi t.ex. Barbula convoluta, B. unguiculata, Bryum microerythrocarpum, Riccia sp., Pottia truncata och Phascum cuspidatum för att nu nämna några utav de mest intressanta. Under vandringen runt i området mellan k:an och folkhögskolan fann de skarpögda dessutom Brachythecium populeum, Scleropodium purum, Orthotrichum lyellii, O. striatum.

Harry hade fått nys om att Häle mosse har något rikare fanerogamflora. På slingriga vägar gick färden dit, och när vi väl lyckats finna parkeringsplatser till bilarna, tog vi oss en regäl matrast innan en undersökning av området började. Själva kärrpartiet var ganska fattigt på mossor (intressant dock Sphagnum contortum) och dessutom var vattenet ganska kallt att rota i. Följden blev att vi sökte oss till de torrare slutningarna mot kärret, där floran bitvis visade spår av kalkpåverkan (skalgrus?). Artlistan kompletterades med t.ex.: Fissidens cristatus var. mucronatus, Encalypta rhabdocarpa c.fr., Hypnum lindbergii, Weisia controversa, Sphagnum warnstorffii och Philonotis fontana. Den sistnämnda växte relativt torrt intill en väg.

Från början var det meningen att avsluta undersökningen här, men från flera håll hördes önskemål om att besöka en skalgrusbank. Någon intressant sådan i ruta +7a kände vi inte till på rak arm, utan tog till ruta +6a, där en skalgrusbank vid Kärret nämndes. Skalgruset är här avlastat längs en östsluttning och når bitvis stor mäktighet. Ctenidium molluscum jämte Encalypta streptocarpa var dominerande på de något mer exponerade ställena. Abietinella abietina lade man också märke till, framför allt på bankens lägre delar. I övrigt kan nämnas: Distichium capillaceum, Barbula fallax, B. recurvirostris, Campylium chrysophyllum, Ditrichum flexicaule, Homalothecium lutescens samt i skalgrusbankens närhet, på sten, Frullania fragilifolia och Orthotrichum anomalum.

Deltagare denna trevliga höstexkursion var: Harry A., Peter C., Sten E., Tomas H., Svante H., Kurt-Anders J., Pär J., Bo K., Gerhard K., PeD N., Nancy Slack, Peter S. och Staffan W.. Totalt fann vi i ruta +7a 92+16 arter.

Gerhard

Brachythecium.

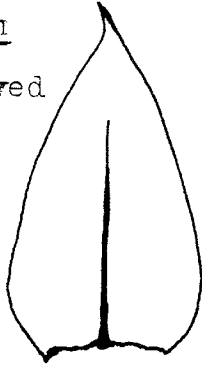
Bladformer och biotoper för de vanligaste arterna
i Göteborgstrakten.

(Thomas Hallingbäck/Harry Andersson)

(Ill.: Den danske mosflora; text. flera floror, compilat)

rutabulum

på fet jord o. ved
mkt stor
(grön)

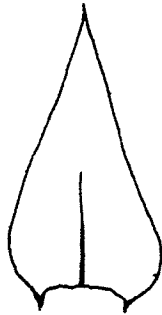
populeum

på sten
medelstor
(mörkgrön,
glänsande)

curtum

på förna
stor
(grön)

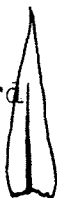
plumosum

på sten vid bäckar
medelstor
(brun med ljus-
gula toppknoppar)

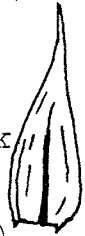
velutinum

på näringsrik jord
liten
(glänsande)

albicans

på stigar o. kulturmark
medelstor
(gulgrön - halmgul)

reflexum

på ved o. träd
mkt liten
(mörkgrön, lucker)

salebrosum

på stubbar och förna
stor
(klargrön el. brun-
grön)
längsstrimmig

rivulare

på lera o. sten vid
bäckar
mkt stor
(vitgrön)

mildeanum

i kärr o diken
stor - mkt stor
(orent gulbrun-
grönbrun)

